

ne bavi. Jer, čemu onda sonet, čemu rima, čemu muka pri pisanju? Čemu zaklan večni sonet? I, što bi rekao patrijarh, oprosti čemo ali zaboraviti nećemo. U Sačmi ima dobrih pesama: »Noćni ormarić«, »Trta vrta života il' smrt« i druge.

Najnovija, sedma po redu, Bakovićeva knjiga, **Kopno** (Vršac, 1990) jeste sublimacija prethodnih. Kao da je pesnik po obrascu svojih ponajboljih pesama napisao nove i uvrstio ih u svežu knjigu. Kao da je celo **Kopno** sam sebi posvetio pa se poigrao sa svojim kompilatorskim sposobnostima. Možda je ovo bio način da se utekne nekim očiglednim uticajima koji su koliko oduševljavali toliko mučili pesnika. Znači, **Kopno** je svojevrsno poetičko svodenje računa. Ono je almanah pesničkih stanja kroz koja je odranije pesnik prolazio. I tako, ovde ima pesama o poeziji, o gospodu, o smrti, o ljubavi, o telu, o ničem i svačemu. A upravo inicijalna pesma **Kopno** donosi nešto novo u vokabularu Bakovićevih svetova: »Morem plovi prazna ljuska bivše jaje/ Sva ludila iz nje već su izletela/ U pokojno jedno vreme ostala je/ Na pučini okeana tačka bela/« Belo gleda belo sniva belo crni/ Beo pogled sa dna grla sasvim prazan/ Bela krv u beloj rani na beloj srni/ Bela voda belo ključa bela vatra beo kazan/« Bela reč u belom svetu belo spava/ Belo tele bela rika beo pucanj bela zrna/« Mladoženja sasvim beo i neveste i svatovi/ Belim morem belom snagom belo plovi/ Ova lađa i belina njena crna«. Sada se susrećemo sa belom bojom koja je isturena do krajnih mogućnosti

pesničkih slika. Belo je pravobitna boja smrti i oplakivanja, ali se na kraju pesme, eto, preobražava u crno. Opet u crno! Totalno prisustvo bele boje stvara u ovom sonetu obrednu sliku sveta. Belo otkriva, preobražava, naglašava. Sve je belo poput Isusovih haljina koje »ne može obeliliti ni jedan belilac na zemlji« (Marko, 9, 2-5).

Karakteristični su i ovi stihovi u knjizi: »A i ti grome posla se svoga lati/ Bar u sudnjem trenu neka se sve pozlati«. Lepa slika udara groma i inicijacijskog prelaska iz života u smrt, gde je sekunda metamorfoze naslikana kao božji sjaj ognja. Ili: »Kad se svenarisa i linijom spreči/ Hoće li ista ostati od reči«. Linija što sprečava! Sta? Plimu smrti. Dečji crtež iskonska je molitva u zakonima linije koju sam Bog udahnuje slici. Dakle, da li je moguće posle dečjeg crteža napraviti crtež, da li pesmu napisati, da li ista činiti? Pesma »Lazarev crtež« vrh je zbirke **Kopno**. U kojoj ima popriličan broj tvrdo ustoličenih, po vrednosti, pesama. Jedna od njih je i prva pesma u knjizi, »Bar u sudnjem času«. Uskoro će se pojaviti nova Bakovićeva knjiga. Šta li će ona doneti i šta sa sobom poneti?

A šta reći posle sedam pesničkih knjiga Blažaja Bakovića? Možda ponajpre primetiti da ih je prevelik broj za godine i književno iskustvo. Istina, uzbukani talenat ovoga pesnika naprosto insistira na svome razmnožavanju u knjige. Da, ali knjige izlaze u nekom književnom kontekstu i one bivaju predmetom čitanja i izučavanja kako običnih, u manjem ili većem

broju, čitalaca, tako i specijalizovanih pisaca i kritičara. Uvek se javlja problem kada pesnik, pa i najveći u generaciji, pretera s brojem knjiga. Kritika jednostavno ne može da prati ritam! Nama koji smo imali privilegiju da pročitamo sve što je pesnik dosad objavio, ostaje da na kraju kažemo da su njegove najbolje knjige **Leto i Sačma**. Prva po besprekornoj celovitosti, a druga, bez obzira na primedbe formalne prirode, po broju najboljih pesama koje se u njoj mogu svakim novim čitanjem naći. Ni **Kopno** nije, na tom planu, daleko ispod **Sačme**. Dobar znak u novim Bakovićevim knjigama jeste što mu pesme više ne hvata, ili mnogo manje, plesanj dosetke. Tu oralnu pesničku »spravicu za čućanje« pesnik prestaje da upotrebljava.

Blagoje Baković je pesnik tipa »piteralo carra do duvara«. On ne može da se izmakne najtežim udarcima pitanja o svrsi i smislu pisanja koje, opet, on podiže na sušiti pijedestal svoga života. On je neka vrsta žrtvenika na kojem se sam sobom sladi i muči. Doza patetičnog komentara uvek će biti nužna povodom ovog pesnika. Jer, u Bakovićevom slučaju, patetika jeste ono ulje za podmazivanje izmaštanih sprava za vešanje čiji konopac nema onaj ledeni poslednji škrgut što skliskim čini staze i bogaze poezije. Njegova patetika, ipak, kako sam kaže, »nije grob/ već stadion«. Baković je uspeo da od »crne gospe ništavila« sačini golostruku igračicu pod šatrom gde cilić ženskih usta i mig smrtnog oka jačaju volju za životom. Sve dok pesnik ne pomanita i ispreči se, ylen, između sure igračice i njenih udvarača. Čuvaj ga, majko, takve sekunde! ■■■

FILOZOFIJA KARLA POTERA

Nikola Kajtez

Karl Poper: »Traganje bez kraja«, Nolit, Beograd, 1991.

Znalački uradene intelektualne autobiografije značajnih filozofa predstavljaju korisnu i dosta prisutnu vrstu filofske literature. Ona umnogome pomaže boljem razumevanju ne samo nastanka, razvitka i utemeljenja ključnih ideja autora takvih knjiga, već i duhovne klime u kojoj oni stvaraju, odnosa koje imaju prema drugim značajnim savremenim i istorijskim događanjima, njihovim međusobnim uticajima itd. Jedan zanimljiv i sadržinski krajnje heterogen pokušaj rekapitulacije sopstvenog misaonog opusa je pred nama: o svom pređenom životnom putu govori nam engleski filozof austrijskog porekla, jedan od najznačajnijih predstavnika filozofije nauke XX veka, Karl Poper.

Popperova okrenutost nauci i naučnoj problematiki nikada nije dovela u pitanje njegovu autentičnu filozofsku vokaciju. On je oduvek bio uveren u postojanje pravih, izvornih filozofskih problema: nije se mogao složiti sa formulacijama vitgenštajnovskog tipa da postoje samo jezičke zagone, problemi proizašli iz pogrešne upotrebe jezika ili da, ukoliko su problemi rešivi, ne mogu biti filozofski. Zatim, njegov odnos prema metafiziци je u najmanju ruku daleko ozbiljniji od onog koji proizilazi iz Karnapove teze da metafizički iskazi nisu ni lažni, ni nepouzdati, ni neplodni, već naprosto besmisleni, da predstavljaju pukog blebetanje. On nije, poput Bitgenštajna i Karnapa, tragaio za kriterijumom razgraničenja između nauke i metafizike, već između nauke i pseudonauke. Metafizički iskazi, smatra Poper, često mogu imati heurističku ulogu, kao prethodnice naučnih iskaza, pa nikako nisu besmisleni. Sa metafizičkim teorijama — zato što one predstavljaju pokušaj da se reše problemi — moguće je polemisati, moguće ih je kritikovati, iako su one same neopravljive. Doduše, on time ne izlazi iz okvira naučne paradigme: metafizika tu ima tek pomoćnu ulogu, ona može poslužiti samo kao sredstvo pomoću kojeg će se razvijati naučne teorije. Ipak, valja primetiti da je njegov odnos prema metafiziци daleko tolerantiji nego kod bilo kojeg predstavnika logičkog pozitivizma. (među koju su ga često — pogrešno, kako sam kaže — svrstavali). To se, uostalom, može videti i iz njegovog specifičnog filozofskog realizma: on, naime, priznaje da je njegov realistički postav koji proglašava postojanje pravila u ovom svetu, u izvesnom smislu izraz metafizičke vere. Kao realist, on prihvata onu naučnu teoriju koja je izdržala kritičke testove bolje od suparničkih, što ne znači da on takvu teoriju smatra apsolutnom istinom, već samo da u ovom trenutku nemamo ništa bolje (ili bliže istini). Drugim rečima, on u nju ne veruje na dogmatski način.

Jedan od glavnih predmeta Popperovog interesovanja su teorije. One nastaju kao pokušaji da se reše prethodno formulisani problemi. Kritičkim razmatranjem međusobno suprotstavljenih teorija i pokušajem eliminisanja greške, teorija trpi izvesnu reviziju koja rada nove probleme. Tako »nauka počinje sa problemima i završava sa problemima«. Istinsku intelektualnu vrednost ima samo povećavanje jasnoće teorija, dok povećavanje njihove preciznosti ima samo pragmatičnu vrednost, koja je čak nepoželjna ukoliko je sama sebi svrha. Pored logičkog sadržaja teorije (to su sve njene netautološke konsekvence) postoji i ono što Poper naziva informativnim sadržajem teorije: to je skup iskaza koji su inkompatibilni sa teorijom. Informativni sadržaj jedne teorije je beskonačan, ali ne trivijalan, budući da svaka teorija koja je inkompatibilna sa datom i time svaka moguća buduća teorija pripada informativnom sadržaju date teorije. Tako Poper dolazi do zanimljivog zaključka da »postoje beskonačno mnogo nepredvidljivih netrivijalnih iskaza koji pripadaju informativnom sadržaju jedne teorije«.

Popper je najpoznatiji po tome što je u filozofiju uveo tzv. princip (ili kriterijum) opovrgljivosti, nasuprot principu (kriterijumu) verifikacije: neko tvrđenje je naučno ako se, principijelno, može opovrgnuti. Nauka ne treba da traga za definitivnom verifikacijom teorija — budući da nijedan broj pojedinačnih verifikacija ne znači dolazak do tačke kada se za teoriju može reći da je apsolutno istinita — već za opovrgavanje slučajevima. Ono što u najboljem slučaju možemo utvrditi kada je u pitanju afirmacija jedne teorije, je njena uspešnost u odnosu na konkurentne. Dakle, suština Popperove ideje je u opovrgavanju ili pobijanju teorija putem opovrgavanja ili pobijanja njihovih deduktivnih konsekvenci. U tom smislu, teorije su, logički posmatrano, isto što i hipoteze. (To je radikalno različito gledište u odnosu na preovlađujuće, po kojem su hipoteze još nedokazane teorije, a teorije dokazane hipoteze. Za Popera je ajnštajnovska revolucija pokazala hipotetički karakter svih naučnih teorija).

Popper je razradio demarkacionu liniju između naučnih i pseudonaučnih teorija, kritikujući pozitivističko korišćenje induktivnog metoda kao kriterijuma razgraničenja (induktivni metod vodi poreklo od Bekona i vrhunac dostiže sa Hjumom). Po Poperu, »indukcija nema, jer se univerzalne teorije ne mogu dedukovati iz pojedinačnih iskaza. Ali mogu biti pobijene pojedinačnim tvrdnjama«. Naučnu dimenziju jedne teorije čini njena moć da isključuje, zabrani dešavanja nekih događaja. Teorija nam govori sve više time što povećava količinu onog što zabranjuje. Uvodeći

kao kriterijum razgraničenja ideju proverljivosti (odnosno mogućnosti pobijanja) Poper je uvideo da svaka teorija stvara mehanizme uz pomoć kojih se brani od kritike, te mu je postalo jasno da se neke imunizacije (termin Hansa Alberta) moraju isključiti, jer, bi u protivnom svaka teorija mogla postati neoboriva. Suština čitavog ovog projekta je pokušaj da se razdvoji dogmatiko i kritičko mišljenje.

Popper razlikuje tri sveta: svet 1. — svet »stvari« (fizičkih objekata); svet 2. — svet subjektivnih iskustava (npr. misaonih procesa) i svet 3. — svet iskaza po sebi (svet problema, teorija i kritičkih tvrdnji); u širem smislu, svet 3. čine svi proizvodi ljudskog uma — »alati, institucije i umetnička dela«. Ovde nećemo ulaziti u Popperovu analizu njihovih međusobnih odnosa, samo ćemo ukazati na ono što nam se učinilo najzanimljivijim: Popperov stav prema ontološkom statusu sveta 3. On je u poznoj fazi svog misaonog razvoja spremniji nego ranije da svet 3. nazove stvarnim. Naime, učinilo mu se prihvatljivim da stvarnim nazove sve što deluje da deluje na fizičke stvari i na šta one mogu delovati. Budući da se svet fizičkih stvari uveliko menja pod uticajem sadržaja raznih teorija, Poper i teorije naziva stvarnim. Doduše, ovakvo stanovište ne izlazi iz materijalističkih, odnosno realističkih okvira, budući da se stvarnost sveta 3. dopušta pre svega s obzirom na uticaj koji on ima na svet 1. Ipak, relativna autonomnost sveta 3. do koje Poper dolazi, ukazuje na to da je on daleko od bilo kakvih vulgarizacija materijalističko-pozitivističkog tipa.

Mada je, kao filozof društva i kulture, znatno ispod nivoa koji ostvaruje kao filozof nauke, ne možemo a da ne spomenemo jednu crticu iz njegove političke filozofije. Naime, iako je bio antimarksiist, nije se libio da izjavi kako nema ništa protiv socijalizma kombinovanog sa individualnom slobodom, jer »ništa ne može biti bolje od življenja skromnog, jednostavnog i slobodnog života u egalitarnom društvu«. Međutim, kada je zaključio da je nemoguće ostvariti društvo u kojem će istovremeno vladati sloboda i jednakost, prioritet je dao slobodi, što je značilo kraj svake njegove veze sa bilo kojim »levim utopizmom«.

Ukazavši, u kratkim crtama, samo na deo Popperovih razmišljanja o vlastitoj filozofskoj koncepciji, zaključujemo da je pred nama jedan otvoren, kritički i nedogmatski duh, u filozofskom smislu reći na samom vrhu one tradicije koja se obično vezuje za Vitgenštajna i Bečki krug. Pojednako udaljen od čiste metafizičke spekulacije s jedne, i logičkog pozitivizma s druge strane, neobavezan prema bilo kakvim školama i pravcima, Poper je mislilac koji originalno i nezavisno krči sopstvene misaone puteve, a ovo je knjiga u kojoj je pregledno predstavljen način na koji on to čini. ■■■